

Makale Geliş Tarihi | Received: 15.12.2021

E-ISSN: 2148-9327

Makale Kabul Tarihi | Accepted: 26.04.2022

<http://dergipark.org.tr/kilikya>

Araştırma Makalesi | Research Article

TANRISAL ÖN BİLGİ-ÖZGÜR İRADE SORUNU: OCKHAMCI ÇÖZÜM

Ferhat YÖNEY*

Öz: Tanrısallık ön bilgi-özgür irade sorununa ilişkin Ockhamcı çözümler, 1960'lı yıllardan 1990'lı yıllara kadar analitik din felsefesi çevrelerinde önemli bir yer tutmuştur. Bu çalışmada, Ockhamlı William'ın (1287-1347) geleceğe ilişkin olumsal önermeler ve tanrısallık ön bilgi-özgür irade sorununa ilişkin görüşlerine kısaca değinildikten sonra, çağdaş analitik din felsefesinde tanrısallık ön bilgi-özgür irade sorununa ilişkin Ockhamcı çözüm olarak adlandırılan görüş ve buna ilişkin tartışmalar ele alınacaktır. Bu kapsamda Ockhamcı çözüm olarak savunulan görüşlerin tanrısallık ön bilgi ile insan özgür iradesini bağdaştırma açısından başarısız olduğu gösterilecektir. Ayrıca, Ockhamcı çözümlerin geleceğe ilişkin olumsal önermeler konusunda varsaydığı görüşün karşılaştığı metafiziksel sorun ortaya konacak ve bu sorunun, tanrısallık ön bilgi ile özgür iradeyi bağdaştırmaya yönelik herhangi bir girişim açısından sorun oluşturduğu vurgulanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ockhamlı William, Geleceğe İlişkin Olumsal Önermeler, Belirlenimcilik, Özgür İrade, Tanrısallık Ön Bilgi

THE PROBLEM OF DIVINE FOREKNOWLEDGE AND FREE WILL: OCKHAMIST SOLUTION

Abstract: Ockhamist solutions concerning the problem of divine foreknowledge and free will had an important place between 1960's and 1990's in contemporary analytic philosophy of religion circles. In this work, after briefly presenting William of Ockham's (1287-1347) views on future contingent propositions and on the problem of divine foreknowledge and free will, Ockhamist solutions to the problem of divine foreknowledge and free will in the contemporary analytic philosophy of religion and contentions about them will be discussed. Within this framework, it will be demonstrated that Ockhamist solutions fail to reconcile divine foreknowledge and human free will. Moreover, metaphysical problem encountered by the view on the future contingents which is presupposed by Ockhamist solutions will be presented, and it will be emphasized that this problem poses a challenge to any attempt to reconcile divine foreknowledge and free will.

---

* Dr. Öğr. Üyesi | Assistant Professor

İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, Türkiye | İstanbul Medeniyet University, Faculty of Arts and Humanities, Department of Philosophy, Turkey.

ferhatyoney@gmail.com

Orcid Id: <https://orcid.org/0000-0002-0965-7637>.

Yöney, F. (2022). Tanrısallık Ön Bilgi-Özgür İrade Sorunu: Ockhamcı Çözüm. *Kilikya Felsefe Dergisi*, (1), 159-176.

Keywords: William of Ockham, Future Contingents, Determinism, Free Will, Divine Foreknowledge

1. Giriş

20. yüzyılın ikinci yarısında analitik din felsefesi alanındaki canlanma, tanrısal ön bilgi-özgür irade sorununa ilişkin çalışmalara da yansımıştır. Tanrısal ön bilgi-özgür irade sorunu kısaca, Tanrı'nın gelecekte olacakları bilmesi ya da gelecekte olacaklara yanılmaz biçimde inanması ile belirlenimcikle bağdaşmaz olan, insanların yaptığı eylemlerden başka türlü eyleyebileceğini savunan özgür irade kavrayışı olan libertarian özgür irade arasında nasıl bir ilişki olduğu sorunudur. Son elli yıl içinde pek çok Hıristiyan filozof, tanrısal ön bilgi ile libertarian özgür iradenin bağdaşır olduğunu değişik biçimlerde savunmuşlardır. Bu ikisinin bağdaşır olduğunu savunan görüşlerin hemen hepsi, çeşitli Orta Çağ Hıristiyan filozoflarının konuya ilişkin görüşlerinden esinlenilerek geliştirilmiştir.¹ Söz konusu filozoflardan biri de Ockhamlı William'dır (1287-1347). Onun görüşlerinden esinlenerek tanrısal ön bilgi ile insan özgür iradesinin bağdaşır olduğuna ilişkin çağdaş yaklaşımlar da Ockhamcı çözüm olarak adlandırılmaktadır.²

Bu çalışmanın ikinci alt başlığında Ockhamlı William'ın geleceğe ilişkin olumsal önermeler ve mantıksal yazgıcılık ile ilgili görüşleri ve bunlara bağlı olarak da tanrısal ön bilgi-insan özgür iradesi sorunu ve teolojik yazgıcılığa ilişkin görüşleri kısaca özetlenecektir. Üçüncü alt başlıkta çağdaş din felsefesinde tanrısal ön bilgi-özgür irade sorununa ilişkin Ockhamcı çözümler ele alınacaktır. Dördüncü alt başlıkta ise tanrısal ön bilgi-özgür irade sorununa ilişkin Ockhamcı çözüme karşı, geleceğe ilişkin olumsal önermeler ve mantıksal yazgıcılık açısından getirilen eleştiriler ele alınacaktır.

2. Geleceğe İlişkin Olumsal Önermeler ve Tanrısal Ön Bilgi Konusunda Ockham'ın Görüşleri

Geleceğe ilişkin olumsal önermeler, gelecekle ilgili olup hem gerçekleşmesi hem de gerçekleşmemesi olanaklı olan olaylar, eylemler ya da durumlara ilişkin önermelerdir. Söz konusu olay, eylem ya da durumların gerçekleşmesi ne kaçınılmaz ne de olanaksızdır. Yaygın olan diğer tanımlamaya göre de, geleceğe ilişkin bir önerme şu anda olumsal ise söz konusu olayın gerçekleşmesi ya da gerçekleşmemesi nedensel olarak belirlenmemiştir. Geleceğe ilişkin olumsal önermelerin durumu, örneğin geleceğin bütünüyle nedensel olarak belirlenmemişliğinin olanaklı olup olmadığı, olanaklı ise söz konusu olumsal önermelerin doğru olup olmadığı, özgür irade ile ilgili tartışmalarla da yakından ilgilidir. Çünkü libertarian özgür irade, belirli bir eylemi

---

¹ Boethius (480-524) ve Luis de Molina (1535-1600) bu filozoflardan ikisidir. Her iki filozofun konuya ilişkin görüşleri ile bu iki filozofun görüşlerinden esinlenerek tanrısal ön bilgi ile insan özgür iradesinin bağdaşır olduğuna ilişkin savunmalar için bkz. Boethius (2006), Molina (1988), Stump ve Kretzmann (1981), Flint (1998).

² Bu yazının geri kalanında, özgür irade kavramı libertarian özgür irade anlamında kullanılacaktır.

hem yapabilmeye hem de bu eylemden kaçınabilmeye olanak tanıdığından, bu tür eylemlere ilişkin önermeler geleceğe ilişkin olumsal önermelerdir.

Konuyla ilgili bir diğer sorun yazgıcılıktır (*fatalism*). Mantıksal yazgıcılığa (*logical fatalism*) göre geleceğe ilişkin bir önerme (önceden) doğruysa, bu önermede belirtilen durum zorunlu olarak gerçekleşecektir. Bundan on yıl sonrası için söylenebilecek olan ya “Üçüncü Dünya Savaşı çıkacaktır” ya da “Üçüncü Dünya Savaşı çıkmayacaktır” ayrışımını ele alalım. Mantıksal yazgıcılığa göre, bu iki önermeden hangisi doğru olursa olsun, doğru olan önermede belirtilen olay zorunlu olarak gerçekleşecektir. Çünkü söz konusu geleceğe ilişkin önermenin (örneğin “Üçüncü Dünya Savaşı on yıl sonra çıkacaktır”) *şimdi* doğru olmasını, geçmişin değişmezliği gereği, ilerleyen zamanlarda değiştirmek olanaksızdır. Bu da geleceğin olumsuzluğuna aykırıdır. Aristoteles, geleceğin olumsuzluğunu korumak adına, geleceğe ilişkin olumsal önermelerin ne doğru ne de yanlış olduğunu savunmuştur.

Teolojik yazgıcılık (*theological fatalism*) ise Tanrı'nın³, her şeyi bilme özelliği gereğince, gelecekte olacak olayların gerçekleşeceğini yüzyıllar öncesinden bilmesine ya da bütün bunların gerçekleşeceğine önceden yanılmaz biçimde inanmasına dayanır. Buna göre, eğer Tanrı bir olayın gerçekleşeceğine inanıyorsa, Tanrı'nın yanılmazlığı gereğince bu inancı doğrudur. Buna ek olarak Tanrı'nın söz konusu inançları geçmişin bir parçası olduğu için, geçmişin değiştirilmezliğinden dolayı, insanların eylemleri de içinde olmak üzere her şey zorunlu olarak gerçekleşiyordur. Bu da olumsuzluğu ve özgür iradeyi ortadan kaldırır.

Her iki yazgıcılık türüne ilişkin tartışmalarda da kilit kavram, geçmişin, gelecek ve şimdiden farklı olarak belirlenmişliği, değişmezliği ve denetim dışında olmasıdır. Geçmişte olan olaylar gerçekleşmeden önce zorunlu olmasa dolayısıyla gerçekleşmemesi olanaklı olsa bile, bu olayların gerçekleştikten sonra, artık geçmişte olmasından kaynaklı bir zorunluluğu vardır. Bu durum *zamansal zorunluluk* (*temporal necessity*) ya da *ilineksel zorunluluk* (*accidental necessity*) kavramıyla ortaya konur. Mantıksal yazgıcılıkta zamansal zorunluluk yüklenen, geleceğe ilişkin önermenin geçmişte de doğru olmasıdır. Teolojik yazgıcılıkta ise zamansal zorunluluk yüklenen, Tanrı'nın inançlarıdır.

Ockhamlı William hem mantıksal yazgıcılığa hem de teolojik yazgıcılığa karşı çıkmıştır ve bunu yaparken Aristoteles'ten farklı bir yol izlemiştir. Ockhamlı William, geleceğe ilişkin olumsal önermelerin, olumsuzluğunu koruyarak, doğru (ya da yanlış) olduğunu savunmuştur. Geleceğe ilişkin olumsal önermelerin değişmez doğruluk değerleri vardır. Ona göre geleceğe ilişkin olumsal önermelerin doğruluk değeri zaman geçtikçe, bir zamandan diğerine değişmez. Belirli bir geleceğe ilişkin olumsal önerme, şimdi doğruysa, bundan önce de hep doğruydu ve bundan sonra da hep doğru kalacaktır (Ockham 1983, s. 41-42). Buna karşın geleceğe ilişkin olumsal önermelerin doğru olması, bu önermelere zorunluluk yüklenmez. Bu türden önermeler yanlış olabilirdi

³ Bu yazıda ele alınan Tanrı kavrayışı, bütün yetkinlikleri en üstü düzeyde barındıran tek tanrılı dinlerin Tanrı'sıdır.

çünkü bu önermelerin doğruluğu geleceğe bağlıdır.⁴ Ockhamlı William önermelerin gelecekle ilişkisi açısından şöyle bir ayırım yapmıştır:

Kimi önermeler hem anlatımı hem konusu açısından şimdiyle ilgilidir. Bu önermeler söz konusu olduğunda, genel olarak, şimdiyle ilgili her doğru önermeye karşılık gelen geçmişle ilgili zorunlu bir [önerme] vardır – örneğin, ‘Sokrates oturuyor,’ ‘Sokrates yürüyor,’ ‘Sokrates adildir,’ ve benzeri.

Başka önermeler vardır ki, yalnızca anlatımı açısından şimdiyle ilgilidir ve eşit biçimde gelecekle ilgilidir. Bu önermeler söz konusu olduğunda, şimdiyle ilgili her doğru önermeye karşılık gelen geçmişle ilgili zorunlu bir önerme olduğu kuralı geçerli değildir. (1983, s. 46-47)

Ockhamlı William’ın iki tür önermeyle ilgili ayırımına göre birinci tür önermeler bütünüyle şimdiyle ilgiliyken; ikinci tür önermeler hem şimdi hem de gelecekle ilgilidir. Birinci tür önermelere örnek olan şimdiki zamanlı “Sokrates oturuyor” önermesi doğruysa, buna karşılık gelen “Sokrates oturuyordu” geçmiş zamanlı önermesi şu andan sonra zamansal zorunluluk taşıyacaktır. İkinci tür önermeler içinse “On yıl sonra (2031 yılında) Üçüncü Dünya Savaşı çıkacaktır” önermesi şu anda (2021 yılında) doğruysa, bu önerme bir yıl sonra (2022 yılında) önceden (2021 yılında) doğru olmasına karşın zamansal zorunluluk taşımayacaktır. Çünkü bu önerme, gelecek bir zaman olan 2031 yılıyla ilgilidir ve ancak 2031 yılında önermede belirtilen olay gerçekleştikten sonra zamansal zorunluluk taşıyacaktır (Plantinga, 1986, s. 246).

İnsanların kurtuluşa erecek olmaları (cennete gönderilecek olmaları) ve cehenneme gönderilecek olmaları ile bunlara dayanak oluşturan insanların eylemleriyle ilgili önermelerin durumu da böyledir. Buna ilişkin önermeler, önceden doğrudur ve Tanrı bu önermeleri (insanların yaşamları boyunca nasıl eyleyeceğini) kesin biçimde bilir. Ancak insanların gelecekteki özgür seçimleri, cennete ya da cehenneme gönderilmeleriyle ilgili önermeler, anlatım açısından şimdi ya da geçmişle ilgili olsa da eşit biçimde gelecekle ilgilidir. Söz konusu önermelerin doğruluğu, geleceğe ve insanların özgür seçimlerine bağlıdır (Ockham, 1983, s. 47). Dolayısıyla tanrısal ön bilgi ile insan özgür iradesi arasında bir bağdaşmazlık yoktur.

3. Tanrısal Ön bilgi-Özgür İrade Sorunu ve Ockhamcı Çözüm

Nelson Pike’ın 1965 yılında yayımlanan makalesinin, çağdaş analitik din felsefesinde tanrısal ön bilgi-özgür irade tartışmalarında başlangıç niteliğinde olduğu söylenebilir. Pike, bu makalede Tanrı’nın insanların eylemlerini hep biliyor olduğunu; bunun da insan özgür iradesi ile bağdaşmayacağını savunmuştur. Pike bu sonuca ulaşırken, ne nedensel belirlenimciliğe ne de mantıksal yazgıcılığa başvurmuştur (1965, s. 35).

Pike’ın argümanı, Tanrı’nın evrende olan biten bütün olayları önceden bilmesi gereğince önceden inanmasına dayanır. Eğer belirli bir kişi, örneğin A kişisi, E

---

⁴ Geleceğe ilişkin olumsal önermeler konusunda Ockhamcılık olarak adlandırılan benzer görüşlerin günümüzde de savunucuları vardır. Ockhamcılığın çağdaş bir savunması için bkz. Rosenkranz (2012).

eylemini t_2 anında yapıyorsa, Tanrı, özsel olarak her şeyi bildiği için, A kişinin E eylemini t_2 anında yapacağına hep inanıyordur. t_1 'in, t_2 'den önce olduğunu varsayarak şu önerme doğrudur;

(1) Tanrı t_1 'de, A'nın t_2 'de E eylemini yapacağına inandı.⁵

Tanrı'nın her şeyi bilen olmasının bir gereği olarak Tanrı yanılmazdır; Tanrı'nın her inancı doğrudur. Bir kişinin libertaryan özgür irade ile eyleyebilmesi için eylediğinden başka türlü de eyleyebiliyor olması gerekir. Tanrı'nın söz konusu kişinin nasıl eyleyeceğine yüzyıllar öncesinden inandığı göz önünde bulundurulduğunda, Pike'a göre, A kişinin E eylemini t_2 'de özgür biçimde eyleyebiliyor olması için bu eylemi yaparken aşağıdaki üç seçenekten birini yapabiliyor olması gerekir:

(I) A kişisi t_2 'de, Tanrı'nın t_1 'deki kendisinin t_2 'de E eylemini yapacağına ilişkin geçmiş inancının yanlış olmasını gerçekleştirebilmelidir,

(II) A kişisi t_2 'de, Tanrı'nın t_1 'deki A kişisi t_2 'de E eylemini yapacak biçimindeki geçmiş inancının olmamasını gerçekleştirebilmelidir,

(III) A kişisi t_2 'de, t_1 'de kendisinin t_2 'de E eylemini yapacağına inanan herhangi bir kişinin yanlış bir inancı olmasını ve böylece bu kişinin Tanrı olmamış olmasını – Tanrı'nın geçmişte var olmamış olmasını gerçekleştirebilmelidir.

Pike, ilk seçeneğin Tanrı'nın yanılmazlığı gereği, Tanrı kavramı ile çelişki oluşturacağı için hiç kimse için olanaklı olmadığını belirtir. İkinci ve üçüncü seçeneğin ise geçmişin zorunluluğu gereğince geçersiz olduğunu belirtir. Çünkü hiç kimsenin, geçmişte belirli bir zamanda benimsenmiş bir inancı o zamanda benimsenmemiş kılmaya ve geçmişte belirli bir zamanda var olmuş bir kişiyi o zamanda var olmamış kılmaya gücünün olmadığını belirtir (1965, s. 34).

3.1. Sert-yumuşak olgular ayırımına dayalı Ockhamcı çözüm

Tanrısal ön bilgi-özgür irade sorununa ilişkin Ockhamcı çözümler, yukarıda değinilen Ockhamlı William'ın yaptığı ayırımından yararlanarak, geçmişe ilişkin olguları ikiye ayırır. Bunlardan birinci tür olanlar geçmişle ilgili olmanın ötesinde yalnızca belirli bir zamanla ilgilidir. Bu gibi olgular o zamanda tamamlanmış, bütünüyle sona ermiştir. Bunlar geçmişle ilgili sert olgulardır (*hard facts*). İkinci tür olgularsa yumuşak olgular (*soft facts*) olarak adlandırılır. Yumuşak olgular ise geçmişle ilgili olmasına karşın bütünüyle geçmişle ilgili olmadığı için değişebilir olgulardır. Ockhamcı çözüm üç bileşenden oluşur: (i) Geçmişe ilişkin olguların sert olgular ile yumuşak olgular olarak ayrılması; (ii) bu ayrımı ortaya koyacak ölçüt; (iii) bu ölçüte göre bir yandan sezgisel olarak yumuşak olan olgular yumuşak olgular, sert olan olgular sert olgular olarak ele alınırken, diğer yandan Tanrı'nın geleceğe ilişkin inançlarının yumuşak olgular olarak ele alınmasıdır.

⁵ Çeşitli makalelerden alıntılanan önermeler, bu yazının akışına uygun olarak yeniden numaralandırılmıştır.

Ockhamcı çözümü savunan filozofların, insanların eylemleri ile Tanrı'nın inançları arasında nedensel bir ilişki olduğunu iddia etmediklerini, insanların eylemlerinin geriye dönük olarak Tanrı'nın inançlarına neden olduklarını savunmadıklarını belirtmekte yarar vardır. Ockhamcı çözümü savunan filozoflar, insanlar özgür biçimde şu an olduğundan başka türlü eyleseydi (E yerine E-değil biçiminde) Tanrı'nın da başka türlü inanacağını savunmuşlardır. Bunu yaparken de sert olgular ile yumuşak olgular ayırımına başvurmuşlardır.

Pike'in argümanına Ockhamcı yaklaşıma benzer bir yanıt John Turk Saunders'tan (1966) gelmiştir. Saunders bu görüşe destek olarak da aşağıdaki önermeyi ele alır:

(2) Sezar, Saunders'ın bu makaleyi yazmasından 2009 yıl önce öldü.

Saunders, eğer bu makaleyi 1965 yılında yazmaktan kaçınınsaydı, Sezar'ın ölmesi (milattan önce 44 yılı) olayı olduğundan farklı olacaktı çünkü Sezar'ın ölmesi bu makalenin yazımından 2009 yıl önce gerçekleşmiş olmayacaktı. Ancak geçmiş bir olay (Sezar'ın ölmesi) üzerinde etki edilebiliyor olunmasına dayanarak, makaleyi yazmakta özgür olmadığını savunmak saçma olurdu (1966, s. 224).

Marilyn McCord Adams (1967) ise sert olgular ile yumuşak olgular ayırımına ilişkin şu ölçütü önermiştir:

p cümlesi en azından t zamanında kimi şeylerin gerçekleşmesi ya da
kısımlı olarak t = gerçekleşmemesi, gerçek olması ya da olmaması,
zamanı ile ilgilidir p 'nin doğru olmasının zorunlu koşuludur.

p cümlesi belirli bir t p, t 'ye göre gelecek olan herhangi bir zamanla
zamanıyla ilgili = kısmi olarak ilgili değildir. (1967, s. 493-494)

'sert' bir olgudur

Bir önerme belirli bir zamanla ilgili olarak sert olgu değilse, bu zamanla ilgili olarak yumuşak olgudur. Sert ve yumuşak olgular arasındaki bu çözümleme göz önünde bulundurulduğunda,

(3) Sezar milattan önce 44 yılında öldü.

önermesi milattan önce 44 yılıyla ilgili olarak sert bir olgudur. Öte yandan yukarıdaki (2) önermesiyse milattan önce 44 yılıyla ilgili olarak sert değil yumuşak bir olgudur. Çünkü bu önerme kısmi olarak 1965 yılıyla ilgilidir (1967, s. 494).

Ockhamcı çözümün varlık Ockhamcılığı ve inanç Ockhamcılığı biçiminde iki türü vardır. Bunlardan birincisi, Tanrı'nın varlığının yumuşak olgu olduğuna dayanarak

(III seçeneğini savunarak) tanrısal ön bilgi ile insan özgür iradesinin bağdaşır olduğunu savunmuştur. İkincisi ise Tanrı'nın geleceğe ilişkin inançlarının yumuşak olgu olduğunu savunarak (II seçeneği) Tanrı'nın geçmiş inançlarının insan özgür iradesine engel olmadığını savunmaktadır. Her ne kadar Adams makalesinde varlık Ockhamcılığını savunsa da, Tanrı'nın varlığı ve nasıl bir varlık olduğunun insanların eylemlerine bağlı olduğu düşüncesi teolojik gerekçelerle kabul edilemez görüldüğünden, inanç Ockhamcılığına ilişkin tartışmalar ağırlık kazanmıştır (Fischer, 1989, s. 34-35). Adams'ın sert-yumuşak olgular ayrımı (1) ve benzeri önermelere uygulandığında, bu önerme t_1 zamanıyla ilgili olarak yumuşak olgu konumunda olur. Çünkü (1) önermesinin doğru olmasının zorunlu bir koşulu daha sonraki bir zaman olan t_2 'de A'nın E eylemini yapmasıdır.

Saunders ve Adams'ın bu çözümüne karşı çıkan Pike (1966) ve Fischer (1983)⁶ geçmişe ilişkin olgular konusunda kimi olguların yumuşak olgular olup değişebilir olgular olduğuna karşı çıkmamıştır. Bu çerçevede;

(4) t_1 'de, A'nın t_2 'de E eylemini yapacağı doğrudur.

benzeri önermelerin yumuşak olgu olduğunu benimsemişlerdir ancak (1) önermesinin yumuşak olduğuna karşı çıkmışlardır. Dolayısıyla mantıksal yazgıcılığı değil teolojik yazgıcılığı savunmuşlardır.

Fischer, Adams'ın Ockhamcı çözümüyle ilgili olarak belirli bir olayın p önermesinin doğruluğunun zorunlu koşulu olmasının nasıl yorumlanacağına ilişkin çeşitli seçenekleri ele alır. Eğer zorunlu koşulu olmak gerektirme (*entailment*) olarak ele alınırsa (2) önermesi düşünülenin tersine yumuşak olgu olmaz. Çünkü (2), Sezar'ın ölümü ile Saunders'ın makaleyi yazması arasında 2009 yıllık bir süre olduğunu gerektirir ancak Saunders'ın makaleyi 1965 yılında yazmasını gerektirmez (1983, s. 73).

Eğer zorunlu koşulu olmak, maddi gerektirme (*material implication*) olarak ele alınırsa, sert olgular ile yumuşak olgular arasındaki ayrım ortadan kalkar (Fischer, 1983, s. 74). Geçmişteki herhangi bir önerme, örneğin (3) önermesi, gelecekteki bir önermeyi (örneğin "2+3=5") maddi olarak gerektirir. Çünkü "Sezar milattan önce 44 yılında öldürülmüşse, 2+3=5'tir" gibi bir koşullu önerme ancak art bileşeni yanlırsa yanlıştır. İster Tanrı'nın zorunlu varlığı ister başka bir zorunlu doğru önermeyi ele alalım, bu durumda geçmişe ilişkin sert olgu olduğu varsayılan herhangi bir önerme, bu zorunlu doğru önermeyi maddi olarak gerektirir. Bu durumda geçmişe ilişkin bütün olgular yumuşak olgu olur ki bu, ne Ockhamlı William'ın ne de çağdaş Ockhamcı çözümün varsayımıdır (Hoffman, Rosenkrantz, 1984, s. 421).

Zorunlu koşulu olmanın nasıl anlaşılması gerektiğine ilişkin bir diğer seçenekse q önermesinin p önermesinin zorunlu koşulu olmasının, q doğru olmasaydı p doğru olmazdı olarak ele alınmasıdır. Buna zorunlu koşulu olmanın karşı olgusal yorumu

⁶ William Hasker (1985) da sert olgular-yumuşak olgular ayrımını benimsemiş olmakla birlikte, Ockhamcı çözümü başarısız bulmuştur.

denir. Bu durumda (2) önermesi olması gerektiği gibi yumuşak olgu olur çünkü Saunders makaleyi 1965 yılında yazmamış olsaydı, Sezar'ın ölümü Saunders'ın makaleyi yazmasından 2009 yıl önce gerçekleşmiş olmayacaktı (Fischer, 1983, s. 74-75).

Buna karşın zorunlu koşulu olmaya ilişkin gerek gerektirme gerekse karşı olgusal yorum için geçerli olan birtakım sorunlar vardır. Örneğin Smith'in t_1 'de var olmasını ele alalım. Bu önermenin, hem gerektirme hem de karşı olgusal yaklaşıma göre, doğru olmasının zorunlu olan bir koşulu Smith'in t_2 'de ilk kez var olmuş olmamasıdır. Dolayısıyla her iki seçeneğe göre de Smith'in t_1 'de var olmuş olması yumuşak olgu olarak ele alınır. Çünkü Smith'in t_1 'de var olması, onun t_2 'de ilk kez var olmuş olmamasını gerektirir. Benzer biçimde, Smith t_2 'de ilk kez var olmuş olsaydı, t_1 'de var olmazdı. Ancak açıktır ki Smith'in t_1 'de var olmuş olması bütünüyle geçmişle ilgili, değişmez, sert olgudur (Fischer, 1983, s. 75). Bu gibi karşı örnekler, hemen her sert olgu için kurgulanabilir. Bu durumda Adams'ın sert olgu-yumuşak olgu ayırımına göre hemen her olgu, yumuşak olgu konumunda olur.

Fischer'ın bu eleştirilerinin ardından sert olgular-yumuşak olgular ayırımına ilişkin yeni öneriler ortaya konmuştur. Bu önerilerin ortak yönleri, zamansal olarak şimdinin var olma açısından önceliğine vurgu yapmalarındır. Bu çerçevede, her bir öneri, belirli bir zaman *şimdi* olduğunda, o zamana özel olarak, o zamanda ne olduğu, hangi olayların gerçekleştiği, neyin var olduğunu ortaya koymaya çalışmıştır. Belirli bir zamanda diğer zamanlardan bağımsız biçimde gerçekleşenlere *basit olgular* (ya da atomik olgular) denebilir. Sert olgular ile yumuşak olgular arasındaki ayırmada sert olgular, söz konusu basit olgulara ilişkin tanımlamaya gönderimle tanımlanmaktadır (Fischer, 1992, s. 98).

Bu önerilerden Joshua Hoffman ve Gary Rosenkrantz'inkini (1984) ortaya koymaya çalışacağım. Hoffman ve Rosenkrantz, Ockhamcı anlayışa uygun biçimde önermelerin doğruluk değerlerinin değişik zamanlarda değişmez olduğunu varsayarlar. Buna göre *s* durumu (*state of affairs*) için, bu durumun gerçekleştiği ve gerçekleşmediği farklı zamanların olması olanaklı değilse *sonsuzdur*. Buna göre gerek $2+3=5$ gibi zorunlu önermeler, gerekse belirli bir zamana gönderimle ortaya konan *Sokrates t' de yürüyor* gibi durumlar sonsuzdur. Sonsuz bir durum ya hep gerçekleşir ya hiçbir zaman gerçekleşmez. Sokrates'in t' de yürüdüğünü belirten önerme doğruysa, bu önerme öncesindeki bütün zamanlarda da doğrudur (1984, s. 423).

Buna karşın *sınırsızca yinelenen* durumlar (örneğin *Sokrates yürüyor*) belirli bir zamanda gerçekleşip, sonra gerçekleşmeyip, sonra yeniden gerçekleşebilen durumlardır. Buna göre sınırsızca yinelenen bir *s* durumu, birinci olarak sonsuz değildir ve ikinci olarak *n* tek sayı olmak üzere, *s* durumunun t_1 'de gerçekleşmesi, t_2 'de gerçekleşmemesi, t_3 'te gerçekleşmesi, ... t_n 'de gerçekleşmesi olanaklıdır. Bu tanımlamalara dayanarak *s* durumu *sınırsızca yinelenen şimdiki* bir durumdur eğer *s* sınırsızca yinelenen bir durumsa ve *s* şimdiki zaman ya da kipsizse (*tenseless*) (Hoffman, Rosenkrantz, 1984, s. 423-425). Hoffman ve Rosenkrantz belirli bir zamanla ilgili sert olguyu şöyle tanımlar:

r durumu *t* zamanıyla ilgili sert olgudur = (i) *r*, *s*'nin *t*'de gerçekleşmesi durumudur; (ii) *s*, sınırsızca yinelenebilen şimdiki durumdur; (iii) *s*, *t* boyunca (ya da belirli bir bölümünde) gerçekleşir; (iv) *s* ya basit [atomik] bir durumdur ya da bileşikse, bütün bileşenleri sınırsızca yinelenebilen şimdiki durumlardır; (v) ne *r* ne *s* ne de *s*'nin herhangi bir bileşeni, *t* zamanı ile örtüşmeyen bir zamana ilişkin basit bir sınırsızca yinelenebilen şimdiki durumu ya da *t* zamanı ile örtüşmeyen bir zamana ilişkin bütün parçaları sınırsızca yinelenebilen şimdiki durum olan bileşik bir durumu gerektirir; (vi) *t* geçmiş bir zamandır. (1984, s. 425-426)

Sert olgular ile yumuşak olgulara ilişkin bu ayrım (1) ve benzeri önermelere uygulandığında hem (ii) hem (v) koşulunu sağlamaz. Bu nedenle yumuşak olgu sayılır. (1) önermesi, (ii) koşulunu sağlamaz çünkü (1) önermesinin çekirdeği (*kernel*)⁷ konumunda olan Tanrı'nın var olması, Tanrı'nın varlığının zorunlu olması nedeniyle sonsuz bir durumdur. (1) önermesi, (v) koşulunu sağlamaz çünkü (1) önermesi, *A*'nın *t*₂'de *E* eylemini yapmasını gerektirir ki bu *t*₁'den sonraki bir zaman olan *t*₂'de hem *A*'nın var olmasını hem de *A*'nın *E* eylemini yapmasını içerir. Her iki durum da sınırsızca yinelenebilen şimdiki durumlardır (Hoffman, Rosenkrantz, 1984, s. 429).

Yine bu ayrıma göre, sezgilerimize uygun biçimde, *Sokrates t*₁*'de yürüyor* durumu sert bir olgu sayılır. Buna ek olarak Fischer'in Adams'ın önerdiği ayrıma yönelttiği Smith'in *t*₁'de var olmasının, onun *t*₂'de ilk kez var olmamış olmasını gerektirdiği eleştirisi Hoffman ve Rosenkrantz'ın önerdiği ayrım için geçerli değildir. Bu gerektirmeye karşın (v) sağlanır. Çünkü Smith'in *t*₁'de var olmasının gerektirdiği, onun *t*₂'de ilk kez var olmamış olmasının çekirdeği olan durum sınırsızca yinelenebilir şimdiki bir durum değildir (Hoffman, Rosenkrantz, 1984, s. 429-430).

Adams'tan sonra sert olgular ile yumuşak olgulara ilişkin ayrım önerilerinden gerek Hoffman ve Rosenkrantz'ın önerisi gerekse diğer öneriler⁸ için Linda Zagzebski, bu önerilere karşı örnekler sunmaya çalışmak yerine uygulanan yaklaşımı eleştirmiştir. Zagzebski'ye göre bu ayrımlara ilişkin karşıt örnekler oluşturulabilir ve bu karşıt örnekler göz önünde bulundurularak ilgili ayrıma ilişkin ölçüt güncellenerek Tanrı'nın geleceğe ilişkin inançlarının yine yumuşak olgu olacağı sayılabilir (1991, s. 74).

Zagzebski'nin eleştirisi sert olgu tanımlarının oldukça karmaşık ve uzun olmasındadır. "... 'sert olgu' tanımlarının ayrıntılı biçimi büyük ölçüde Tanrı'nın inançlarını yumuşak olgu çıkarma ısrarından kaynaklanmaktadır" (1991, s. 75). Bir kavramın tanımı ya da iki ilişkili kavram arasındaki ayrım, bizler için aydınlatıcı, açıklayıcı olmalıdır. Tanımlar uzunlaşıp, karmaşıklaştıkça, söz konusu kavrama ilişkin aydınlatma işlevini yerine getiremez duruma gelmektedir. Öte yandan, bir kişinin geçmişteki inançlarının sert olgular olduğuna ilişkin sezgilerimiz oldukça güçlüdür. Bu sezgilerimiz, Tanrı'nın ya da bir başkasının inançlarını yumuşak olgular sayan herhangi bir sert olgu-yumuşak olgu ayrımına ağır basacaktır. Dolayısıyla,

⁷ Yazarlar bir durumun diğerinin çekirdeği olmasını sert olgu tanımına göre *s* durumunun *r*'nin çekirdeği olması olarak açıklamışlardır (*r*, *s*'nin *t*'de gerçekleşmesidir). Örneğin Sokrates yürüyor durumu, Sokrates *t*'de yürüyor durumunun çekirdeğidir.

⁸ Bir diğer öneri için bkz. Freddoso (1983).

Zagzebski'ye göre, Adams'tan sonra sert olgular ile yumuşak olgular arasındaki ayrımlar, duruma özel olarak oluşturulma sorunuyla karşı karşıyadır (1991, s. 75-76). Adams'ın sert olgular ile yumuşak olgulara ilişkin ayrımı yalındır ve Ockhamlı William'ın belirtmeye çalıştığı sezgiyi göstermekte başarılıdır ancak yukarıda belirtildiği gibi bütün geçmiş olguları yumuşak olgu sayar duruma düşmektedir. Adams sonrası girişimlere, Tanrı'nın geleceğe ilişkin inançlarını yumuşak olgular saysa da, oldukça karmaşık olup duruma özel oluşturulduğu açıktır.

Sert olgular ile yumuşak olgular arasındaki ayrıma dayalı Ockhamcı çözüme getirilen bir diğer eleştiriye göre de Tanrı'nın geleceğe ilişkin inançları yumuşak olgu olsa bile bunlar değişmezdir, dolayısıyla insan özgür iradesine engeldir. Fischer bunun için şu önermeyi ele alır:

(5) Dün, bugün güneşin doğmasından bir gün önce uyandım.

Bu önerme, dünle ilgili olarak yumuşak bir olgudur çünkü yalnızca dünle ilgili değildir; bu önermenin bir sonraki güne de gönderimi vardır. Buna karşın bu olgu, hiçbir insanın değiştirme gücünde değildir çünkü kimsenin güneşin doğumunu etkileme gücü yoktur. Dolayısıyla geçmişle ilgili bir olgunun yumuşak olgu olması, onun değişebilir olması için yeterli değildir (Fischer, 1986, s. 595).

Fischer, yumuşak olgulardan hangilerinin değişebilir hangilerinin değişemez olduğunu belirlemek için yeni bir ayrım önerir. Buna göre atomik bir olgu, belirli bir nesnenin belirli bir zamanda belirli bir özelliği taşıması olarak bileşenlerine ayrılırsa, bu özellik zamansal ilişkisine göre sert özellikler ile yumuşak özellikler olarak ikiye ayrılabilir. Sert özellikler, zamansal olarak bağıntısız olmayıp yalnızca belirli bir zamanla ilgilidir. Buna örnek olarak sabah saat 8'de uyanmak verilebilir. Öte yandan yumuşak özellikler zamansal olarak bağıntısaldır. Örneğin bir kişinin öğle yemeği yemeden dört saat önce uyanması özelliği, birden çok zamanla ilgilidir. Bir nesne belirli bir zamanda yumuşak bir özellik taşıyorsa, bu durum daha sonraki bir zamanda bir durumun gerçekleşmesini gerektirir. Buna karşın sert özellikler için böyle bir zorunluluk yoktur. Belirli bir nesnenin sert bir özelliği taşıması durumunda oluşacak olgu, yumuşak bir olgu olabilir (1986, s. 596-597).

Bir kişinin belirli bir zamanda bir inancı benimsemiş olması, o zamana ilişkin sert bir özelliktir. Bir kişi belirli bir zamanda bir inancı benimseme özelliğini taşımışsa, kimsenin bunu yanlış kılma gücü yoktur. Her ne kadar söz konusu kişi Tanrı olduğunda, Tanrı'nın yanılmazlığı gereği (1) gibi önermeler gelecekte bir olgunun gerçekleşmesini gerektirdiği için yumuşak olgu olsa da, Tanrı'nın belirli bir zamanda bir inancı benimsemiş olması sert özellik durumundadır ve kimsenin bunu yanlış kılma gücü yoktur (Fischer, 1986, s. 597-598).

Fischer, özellikler arasındaki bu ayrıma dayanarak, yumuşak olguları ikiye ayırır ve (1)'de belirtilen olguyu sert türden yumuşak olgular (*hard-type soft facts*) olarak ele alır. Bu tür olgular, zamansal olarak bağıntısız olmasından dolayı yumuşak olsa da, sert bir özellik içerdikleri için sert çekirdekli dirler. Bu tür olgular, değişmez konumdadırlar.

Öte yandan bir kişinin öğle yemeği yemeden dört saat önce uyanması ya da (2)'de belirtilen olgular, yumuşak türden yumuşak olgular (*soft-type soft facts*) olup değişir konumdadırlar (1986, s. 599).

Fischer'in argümanının özellikle (5) gibi önermelerden destek alarak gösterdiği, sert olgular ile yumuşak olgular arasındaki ayrımın neyin değişmez neyin değişir, dolayısıyla insan özgür iradesi kapsamında olup olmadığını açıklama açısından yetersiz olduğudur. Yumuşak olguların bir bölümü değişir konumdayken, bir bölümü değişmez konumdadır. Nitekim benzer soruna Hoffman ve Rosenkrantz da değinmiştir. Çünkü zorunlu doğrular (örneğin $2+2=4$ gibi matematiksel önermeler), Hoffman ve Rosenkrantz'ın tanımına göre, yalnızca belirli bir zamana ilişkin değil bütün zamanlarda gerçekleşen durumlar oldukları için sert olgu değillerdir ancak kimsenin bu durumların gerçekleşmesini engelleme gücü yoktur (1984, s. 431).

Fischer'in bu argümanında belirli bir zamanda bir inanç benimsemeyi sert bir özellik olarak ele almasını makul kılan ise hem bunun sezgilerimizce desteklenmesi hem de Ockhamcı çözümün insanların geçmişteki inançlarını değişmez olgular olarak ele almalarıdır. İnsanların geçmiş inançlarından farklı olarak Tanrı'nın geçmiş inançlarını değişebilir olgular ya da Fischer'in yeni ayrımıyla yumuşak özellikler olarak ele almak keyfi olacaktır. Ya da bunun için Tanrı'nın inançlarının nasıl anlaşılması gerektiği konusunda insanların inançlarından bambaşka bir kavrayış benimsemek gerekir ki bu da Tanrı ve inançları ile ilgili anlamlı bir biçimde konuşmayı zorlaştıracaktır.

David Widerker (1990), benzer bir eleştiriyi Tanrı'nın inançları dışındaki eylemlerine uygulayarak ortaya koymuştur. Widerker, sert olgular ile yumuşak olgular arasındaki ayrımlarda geçmişe ilişkin olgunun gelecekteki bir olguyu gerektirmesinin neden bu geçmiş olguyu değişir kıldığını sorgular ve şöyle bir örnek ortaya koyar:

Varsayalım ki Tanrı t_1 'de, Jack'in t_5 'te özgür biçimde Smith'i öldürmek amacıyla tetiği çekeceğini bilmektedir. Yine varsayalım ki, Tanrı t_3 'te bunu, Smith'i kurtarmak amacıyla, Smith'e belirtir. Sonuç olarak, Smith uygun önlemleri alarak ölümden kurtulmayı başarır. (1990, s. 475)

Ockhamcı çözüme göre Tanrı, Jack'in Smith'i öldüreceğini bilmesine karşın, Jack'in, özgür iradesi gereğince, Tanrı'nın bilmemesini ya da başka türlü inanmasını sağlama gücü vardır. Bununla birlikte, Tanrı'nın söz konusu ön bilgisi, Tanrı'nın t_3 'te Smith'i uyarmasına nedensel olarak katkıda bulunmaktadır. Tanrı, t_1 'de, t_5 'te Jack'in Smith'i öldüreceğini bilmeseydi, t_3 'te Smith'e Jack'i öldüreceğini söylemeyecekti. Bu durumda, Jack t_4 'te Smith'i öldürmekten kaçınarak yalnızca Tanrı'nın t_1 'deki inancını başka türlü kılma gücünde değildir; buna ek olarak, Jack, t_3 'te Tanrı'nın Smith'i uyarması ve bunla ilişkili başka olayları da gerçekleşmemiş kılma gücündedir (Widerker, 1990, s. 475-476).

Buradan çıkan sonuç, özgür iradesi yoluyla insanların, yalnızca Tanrı'nın geçmişteki inançlarını değil, Tanrı'nın evrende etkin olmasını sağlayan diğer eylemlerini de değiştirme gücünde olduğudur. Yukarıdaki örneğe göre Tanrı'nın bir kişiye geleceğe yönelik bir bilgi vermesi, bu konuda iletişim kurması da geçmiş bir olay olsa bile

zamansal zorunluluk kapsamında değildir. Ortaya çıkan bu sonuç, sert olgular ile yumuşak olgular ayırımına dayalı Ockhamcı çözümün yalnızca Tanrı'nın ön bilgisi ya da geleceğe ilişkin inançları ile insan özgür iradesini bağdaştırma girişimi olduğu düşünülmüşse, Ockhamcı çözüm için olumsuz bir sonuçtur. Çünkü Ockhamcı çözüm, Tanrı'nın diğer eylemlerini değil yalnızca Tanrı'nın ilgili inançlarını yumuşak, değişir olgular olarak almayı amaçlamaktadır. Widerker'in ortaya koyduğu örnek, sert olgu olduğu düşünülen Tanrı'nın başka pek çok eylemini yumuşak olgu durumuna sokar ki bu kabul edilemez bir durumdur.

Ockhamcı çözümün geleceğe ilişkin olumsal önermeler ile ilgili varsaydığı görüşe geri dönersek gerek Fischer'ın gerekse Widerker'in eleştirilerinin neden ortaya çıktığı açıklanacaktır. Ockhamcı çözümün varsayımına göre, geleceğe ilişkin olumsal önermeler doğru olabilir. Buna karşın sert olgular ile yumuşak olgular arasındaki ayırmada kullanılan gerektirme ölçütü, geleceğe ilişkin olumsal yani nedensel olarak belirlenmemiş bir önerme ile geleceğe ilişkin olumsal olmayan yani nedensel olarak belirlenmiş önermeleri ayırt etmekte yetersizdir. Örneğin (5) önermesini alırsak, dün, bugün güneşin doğmasından bir gün önce uyanmış olmamın açıklaması doğa yasalarındaki nedensel belirlenmişliktir. Bu önerme dün açısından bugüne gönderimi olduğu için zamansal olarak bağıntısaldır yani yumuşak olgudur. Ancak söz konusu önermenin doğru olmasını sağlayan nedensel belirlenmişliktir.

3.2. Sınırlı Ockhamcı çözüm

Tanrısal ön bilgi-özgür irade sorununa getirilen Ockhamcı çözümlerin bir bölümü, yukarıda ele alınanlardan farklıdır. Yukarıda ele alınan yaklaşımlar, geçmişe ilişkin olgular arasında sert ve yumuşak olanlar gibi bir ayırım yapmakla kalmamış, bu ayırma ilişkin insanların yapma gücünde olduklarına ya da nedensel belirlen(me)mişliğe gönderimde bulunmayan bir ölçüt sunmuştur. Söz konusu yaklaşımlar, bu ölçütün Tanrı'nın gelecekle ilgili inançlarını yumuşak olgular olarak sayacağını göstermiştir.

Sınırlı Ockhamcı yaklaşım ise sert olgular ile yumuşak olgular arasındaki ayırımı ya da zamansal zorunluluğu neyin insanların özgür iradesi kapsamında, insanların neleri yapma gücünde oldukları üzerinden tanımlamıştır. Bu nedenle bu görüşü Ockhamcı çözümün sınırlı bir türü olarak adlandırdım.⁹ Bu yaklaşımı benimseyen Alvin Plantinga'ya göre sert olgular ile yumuşak olgular arasındaki bir ayırımı vermek zor ya da olanaksız olsa da, bu ayırma ilişkin kavrayışımız bulunmaktadır (1986, s. 247). Plantinga, belirli bir zamana ilişkin zamansal zorunluluğu şöyle tanımlamıştır:

p, t'de zamansal zorunludur ancak ve ancak *p, t*'de doğruysa ve şu ikisinin birden geçerli olması olanaklı değilse: Hem *p*'nin doğru olması hem de $S_1, \dots, S_n$ gibi kişiler ve bu kişiler için $A_1, \dots, A_n$ eylemleri öyledir ki (1) A_i 'nin S_i için temel eylem olması, (2) S_i 'nin t ve sonrasında A_i eylemini yapacak gücü olması ve (3)

---

⁹ Benzer bir adlandırmayı Garrett Pendergraft ve D. Justin Coates (2014) da kullanmıştır.

zorunludur ki, eğer S_i , t ve sonrasında A_i eylemini yaparsa, p 'nin yanlış olması. (1986, s. 261)¹⁰

Görüldüğü gibi Plantinga, zamansal zorunluluğu özgür iradeli varlıkların yapabilecekleri üzerinden tanımlamıştır. Geçmiş bir zamanda doğru olan bir önermeyi hiçbir kişi ya da kişilerin yanlış kılma gücü yoksa bu önerme zamansal zorunlu bir önermedir. Plantinga'nın görüşüne benzer bir yaklaşım William Lane Craig'den gelmiştir. Craig, Ockhamcı çözüm ile ilgili Adams'la başlayan tartışmaları konuyu açıklamak yerine gitgide karmaşıktırdığı gerekçesiyle eleştirmiştir. Örneğin Fischer'in sert olgular ile yumuşak olgular arasındaki ayrımın değişmez olgular ile değişir olgular arasındaki ayrımla örtüşmediği görüşünü yanıtıcı bir kavramsal çerçeve olarak değerlendirmiştir (1989, s. 235-238).

Craig, sert olgular ile yumuşak olgular arasındaki ayrıma ilişkin bir ölçüt ve bunun uygulanması sonucu Tanrı'nın gelecekle ilgili inançlarının yumuşak ya da değişir olgular olarak ele alınması girişimini gereksiz görür. O, Ockhamcı görüşün bir kişi başka türlü eyleseydi Tanrı da önceden başka türlü inanırdı biçimindeki yaklaşımını reddetmenin zor olduğunu öne sürmüştür (1989, s. 238). Craig, kanıt yükümlülüğünün tanrısal ön bilgi ile insan özgür iradesinin bağdaşmaz olduğunu savunan kişilerde olduğunu, Ockhamcı'nın kendi görüşünü yalnızca teolojik yazgıcı argümanın çürütülmesi olarak sunması gerektiğini, Tanrı'nın ön bilgisine benzer örnekler sağlamakla yükümlü olmadığını ve tanrısal ön bilginin kendine özgü olduğunu savunabileceğini belirtir (1989, s. 240).

Craig'in (zamansal zorunluluğu tanımlama biçimiyle Plantinga'nın da) sorunu ele alış biçimi, geçmişin zorunluluğu ve bunun Pike'ın (1965) argümanında Tanrı'ya uygulanışı göz önünde bulundurulduğunda, sorunludur. Daha önce de belirtildiği gibi Tanrı'nın inançları, insanların inançlarından bütünüyle başka bir anlamda alınmadığı sürece, Tanrı'nın inançlarının zamansal zorunluluk kapsamında olmadığını savunmak güçtür. Bu nedenle sınırlı Ockhamcı yaklaşım, teolojik yazgıcı argümanı güçlü gören herhangi bir kişi için inandırıcı olmayacaktır.

Craig ve Plantinga'nın yaklaşımını belirli ölçüde çekici kılan, insanların birbirlerinin ne yapacaklarına ilişkin inançları ya da ön bilgilerinin özgür iradeye engel olduğunu savunmanın güçlüğüdür. Nitekim Tanrı'nın ön bilgisi (ya da inançları) ile insan özgür iradesinin bağdaşmaz olduğunu savunan çoğu filozof, insanın ön bilgisini özgür iradeye engel görmemiştir.

Buna karşın Craig ve Plantinga'nın yaklaşımının soruna ilişkin Ockhamcı ya da başka türlü gerçek bir çözüm önerip önermediği tartışmalıdır. Çünkü Tanrı'nın ön bilgisi ile insan özgür iradesinin bağdaşır olduğunu savunan her çözüm, Tanrı'nın insanların nasıl eyleyeceğine ilişkin inançlarının *bir biçimde* insanların nasıl eyleyeceğine bağımlı olduğunu savunma konusunda görüş birliğindedir. Her bir görüş, bu bağımlılığının *ne*

¹⁰ Plantinga, bir eylemin bir kişi için temel (*basic*) olmasını hastalık gibi içsel ya da ellerinin bağlanması gibi dışsal bir engellenme durumunda olmaması anlamında kullanmıştır (1986, s. 260).

tür bir bağımlılık olduğunu ortaya koyup, teolojik yazgıcı argümanın *neden* başarısız olduğunu farklı biçimde gösterip, soruna ilişkin değişik bir çözüm önermiştir. Bu nedenle Ockhamlı William'dan esinlenerek ortaya konan bir görüş ancak bir önceki alt başlıkta izlenen yoldan gidilirse tanrısal ön bilgi-özgür irade sorununa özgün bir çözüm sunabilir. Bu da sert olgular ile yumuşak olgular arasındaki ayrımı insanların özgür iradeleri ya da yapmaya güç yetirebileceklerine gönderimde bulunmadan tanımlayıp, bu ayrımı Tanrı'nın ilgili inançlarına uygulamaktır.

Nitekim gerek Craig (2000) gerekse Plantinga (1985) diğer çalışmalarında Orta Bilgi Kuramı ya da Molinizm olarak adlandırılan Luis de Molina'dan esinlenerek ortaya konan çözümü savunmuştur. Bu görüşe göre Tanrı'nın doğal bilgisi ve özgür bilgisi arasında orta bilgisi bulunmaktadır. Diğer iki bilgi türüne mantıksal olarak önsel olan doğal bilginin konusu zorunlu doğrulardır. Bu doğrular, Tanrı'nın iradesinden bağımsızdır. Tanrı, bu doğrular aracılığıyla bütün olanakları bilir. Özgür bilgi ise olumsal olup, hangi olanaklı dünyanın gerçek olduğuna ilişkin Tanrı'nın bilgisidir ve Tanrı, bu bilgiyi yaratıcı iradesine dayanarak elde eder. Bu iki bilgi türü arasında yer alan orta bilgi ise karşıt olgusal özgürlük önermelerine ilişkin bilgisidir. Bu bilgi türü olumsal olmasına karşın Tanrı'nın iradesinden bağımsızdır. Karşıt olgusal özgürlük önermeleri, belirli bir kişinin, hiç yaratılmamış olsa bile, belirli bir durumda nasıl özgürce eyleyeceğini anlatan önermelerdir. Tanrı'nın orta bilgisi, özgür iradelerine engel olmadan yaratabileceği olanakları dünyaları sınırlayarak, hangi olanaklı dünyayı yaratması konusunda Tanrı'yı yönlendirir. Molinizmin tanrısal ön bilgi ile insan özgür iradesini bağdaştırma konusunda başarılı olup olmadığı ayrı bir çalışmanın konusudur.

4. Mantıksal Yazgıcılık ve Ockhamcı Çözüm

Ockhamcı çözüme getirilen diğer eleştiride ise Alicia Finch ve Michael Rea (2008) mantıksal yazgıcılığı göz önünde bulundurmıştır. Finch ve Rea, mantıksal yazgıcılıkla başa çıkmanın teolojik yazgıcılıkla başa çıkmaktan daha zor olmadığını düşünüldüğünü göz önünde bulundurarak, bu yolu seçmiştir. Bu yaklaşıma göre eğer mantıksal yazgıcılık başarılıysa, teolojik yazgıcılık da başarılı olacaktır. Yazarlar bu eleştiriyi sunarken zamanın doğasına ilişkin *şimdici* (*presentist*) ve *sonsuzcu* (*eternalist*) görüşleri göz önünde bulundurmışlardır (2008, s. 4). Finch ve Rea'nın argümanı şöyledir:

t_{1B}: Bir milyar yıl önce gerçekleşen bir zamandır.

p_s: t_{1B}'den bir milyar yıl sonra, S, A eylemini yapacak.

q_s: p_s, t_{1B}'de doğruydu.

r_s: S şimdi, A eylemini yapıyor.

t_s: Şimdi, t_{1B}'den bir milyar yıl sonradır.

1. (q_s ve t_s) doğrudur ve S 'nin, (q_s ve t_s) ile ilgili bir seçimi yoktur ve hiçbir zaman olmamıştır.
2. Zorunludur ki $[(q_s \text{ ve } t_s) \rightarrow r_s]$
3. Öyleyse, r_s doğrudur ve S 'nin, r_s ile ilgili herhangi bir seçimi yoktur ve hiçbir zaman olmamıştır. (2008, s. 4)

Finch ve Rea, bir ve ikinci öncülden sonuca geçişi şöyle bir ilkeye dayandırır: Bir kişinin bir önermenin doğruluğu üzerinde etkisi yoksa ve bu önermenin başka bir önermeyi maddi gerektirmesi zorunlu ise söz konusu kişinin maddi gerektirilen önermenin doğruluğu üzerinde de bir etkisi yoktur. Ockhamcı çözüm, bu argümanın birinci öncülünün ikinci bileşenine karşı çıkar. Dolayısıyla bu çözümü savunanlar, S 'nin şu an yaptığı eylemi yapacağını bir milyar yıl önce doğru olmasında seçimi olduğunu ve bu önermenin yanlış olmuş olmasını sağlama gücü olduğunu savunurlar (2008, s. 5).

Finch ve Rea, Ockhamcı çözümün zamana ilişkin şimdilikte başarılı olamayacağını ancak sonsuzculukta başarılı olabileceğini savunur. Şimdilik, zamansal akışın gerçekliğini benimserken yalnızca şimdiki olayların ve nesnelerin var olduğunu savunur. Sonsuzculuk ise zamansal akışın gerçek değil bir yanılsama olduğunu ve geçmiş, şimdi ve gelecek olay ve nesnelerin eşit biçimde var olduğunu savunur.

Sonsuzculuğu benimseyen bir kişi açısından q_s 'nin doğruluğunun S 'nin şu anda A eylemini yapmasına bağlı olduğunu ve S 'nin bu önermenin yanlış olmasını sağlama gücü olduğunu savunmak yerindedir. Çünkü sonsuzculuğa göre zamansal öncelik, ontolojik önceliği gerektirmez. Daha sonraki bir olay, daha önceki bir zamanla nedensel ilişkiye girebilir ve böylece daha önceki bir zamandaki önermenin doğruluk değerini etkileyebilir. Sonsuzculukta yumuşak olguların değişebilir olduğu ve sert olgulara bağımlı olduğu savunulabilir. Örneğin q_s , hem bir milyar yıl öncesi hem de şimdiyle ilgili bir yumuşak olgu olarak, şimdiye ilişkin sert olgu olan S 'nin A eylemini şimdi yapmasına bağımlıdır (Finch, Rea, 2008, s. 11-12).

Buna karşın, şimdiliğe göre böyle bir yaklaşım öne sürülemez. q_s , Ockhamcı varsayıma göre değişmez biçimde her zamanda doğru olduğuna ve S bir milyar yıl önce var olmadığına göre, S 'nin q_s üzerinde bir etkisi olmamıştır ve olamayacaktır. Şimdici görüşe göre zamansal öncelik, ontolojik önceliği de gerektirir. Bir önermenin geçmiş zamanda doğru olması, kendisinden sonraki olaylara göre ontolojik olarak önceliklidir (Finch, Rea, 2008, s. 13). Gerek Ockhamlı William'ın gerekse Ockhamcı çözümü savunan çağdaş filozofların sonsuzculuğu savunmadığı düşünüldüğünde, Finch ve Rea'nın argümanı, Ockhamcı çözüme mantıksal yazgıcılık üzerinden güçlü bir eleştiri getirmiş olur.

Rea (2006) benzer bir argümanı Ockhamcı çözümden bağımsız olarak da ele almış ve şimdiliği savunanların ya libertaryan özgür iradede ya da geleceğe ilişkin olumsal önermeler için iki değerlilik ilkesinden vazgeçmeleri gerektiğini savunmuştur. Geleceğe ilişkin bir önerme doğruysa, önceden doğru olduğu anda var olanlar, söz

konusu önermede belirtilen gelecek olayın gerçekleşmesini gerektirmelidir. Bu ise söz konusu gelecek olayın olumsuzluğunu yok eder ki bu da libertarian özgür iradeyi dışlar. Rea, bu düşüncesini oldukça güçlü gözükten önermesel doğruluğun varlığa ardıl olduğu (*truth supervenes on being*) görüşüne dayanır. Buna göre var olanlar –şimdiciliğe göre şimdiki varlıklar–, hangi önermelerin doğru olduğunu belirler. Var olanlar değişmedikçe, hangi önermelerin doğru olduğu değişmez. Dolayısıyla geleceğin olumsuzluğu ve özgür iradenin savunulabilmesi için geleceğe ilişkin olumsal önermelerin doğru olmadığı savunulmalı ve iki değerlilik ilkesinden vazgeçilmelidir.¹¹

Rea'nın bu argümanı, geleceğe ilişkin olumsal önermelerin doğruluğuna karşı çıktığı için dolaylı olarak tanrısal ön bilgiyi de hedef alır. Çünkü söz konusu önermeler doğru değilse Tanrı'nın da bunları bilmesi söz konusu olamaz. Bu argüman, Ockhamcı çözümün geleceğe ilişkin olumsal önermeler konusunda varsaydığı görüşün, karşılaştığı metafiziksel sorundur. Geleceğe ilişkin olumsal önermeleri doğru kılan bir varlıksal öge yoktur. Geleceğe ilişkin olumsal bir önerme, şimdi var olanlar bu önermenin doğruluğunu gerektirmediğine göre nasıl doğru olabilir? Buna benzer biçimde, geleceğe ilişkin olumsal önermelerin doğruluğunun savunulmasındaki güçlük, bu önermelerin nasıl bilineceğini de açıklamayı zorlaştırır. Ockhamlı William bunu şöyle belirtir:

... Tanrı'nın geleceğe ilişkin olumsal önermeleri hangi yolla bildiğini açıklamak olanaksızdır. Yine de O'nun bildiğine inanılmalıdır... Buna, Tanrı'nın olacak olanları, olmuş olanlardan farklı bir biçimde bilmediğini söyleyen azizlerin açıklamalarından dolayı inanılmalıdır. (1983, s. 50)

5. Sonuç

Çağdaş din felsefesinde tanrısal ön bilgi ile insan özgür iradesinin bağdaşıklığına ilişkin Ockhamcı çözümler 1960'lardan 1990'ların ortalarına kadar önemli bir yer tutmuş olmasına karşın sonraki yıllarda soruna ilişkin Molinist çözüme ilişkin tartışmalar ağırlık kazanmıştır. Ockhamcı çözüme ilişkin tartışmaların gözden düşmesinde sert olgular ile yumuşak olgular ayrımının başarılı bir biçimde ortaya konamaması etkili olmuştur. Nitekim 1980'lerden başlayarak sert olgular ile yumuşak olgular arasındaki ayrım, değişmez olgular ile değişir olgular ayrımı yerine zamansal olarak bağıntısız olmayan olgular ile zamansal olarak bağıntısız olgular ayrımı olarak kullanılmıştır. Gerek Ockhamcı çözüm gerekse tanrısal ön bilgi ile özgür iradeyi bağdaştırmaya ilişkin diğer çözümler için geçerli daha temel bir sorunsal Ockhamcı çözümün geleceğin olumsuzluğuna ilişkin varsaydığı görüşün karşılaştığı metafiziksel sorunlardır. Sonuç olarak, tanrısal ön bilgi ile insan özgür iradesini bağdaştırmaya ilişkin Ockhamcı çözümler başarısızdır.

---

¹¹ Burada belirtilmesi gereken, geleceğe ilişkin olumsal önermelerin doğru olmadığını savunmanın tek yolunun iki değerlilik ilkesinden vazgeçmek olmadığıdır. Bunun bir diğer yolu da geleceğe ilişkin olumsal önermelerin yanlış olduğunu savunmaktır. Buna ilişkin bir savunma için bkz. Todd (2016).

KAYNAKÇA

Adams, M. M. (1967). Is the Existence of God a “Hard” Fact?. *The Philosophical Review* (76) 4, 492–503.

Boethius. (2006). *Felsefenin Tesellisi* (Ç. Dürüşken, Çev.). İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.

Craig, W. L. (2000 [1987]). *The Only Wise God: The Compatibility of Divine Foreknowledge and Human Freedom*. Eugene, OR: Wipf and Stock Publishers.

Craig, W. L. (1989). ‘Nice Soft Facts’: Fischer on Foreknowledge. *Religious Studies* (25) 2, 235–246.

Finch, A., Rea M. (2008). Presentism and Ockham’s Way Out. J. L. Kvanvig (Ed.), *Oxford Studies in Philosophy of Religion Volume 1* içinde (ss. 1–17). New York: Oxford University Press.

Fischer, J. M. (1983). Freedom and Foreknowledge. *The Philosophical Review* (92) 1, 67–79.

Fischer, J. M. (1986). Hard-Type Soft Facts. *The Philosophical Review* (95) 4, 591–601.

Fischer, J. M. (1989). Introduction: God and Freedom. J. M. Fischer (Ed.), *God, Foreknowledge, and Freedom* içinde (ss. 1–56). Stanford, CA: Stanford University Press.

Fischer, J. M. (1992). Recent Work on God and Freedom. *American Philosophical Quarterly* (29) 2, 91–109.

Flint, T. P. (1998). *Divine Providence: The Molinist Account*. Ithaca: Cornell University Press.

Freddoso, A. J. (1983). Accidental Necessity and Logical Determinism. *The Journal of Philosophy* (80) 5, 257–278.

Hasker, W. (1985). Foreknowledge and Necessity. *Faith and Philosophy* (2) 2, 121–157.

Hoffman, J., Rosenkrantz, G. (1984). Hard and Soft Facts. *The Philosophical Review* (93) 3, 419–434.

Molina, L. (1988). *On Divine Foreknowledge (Part IV of the Concordia)* (A. J. Freddoso, Çev.). Ithaca, NY: Cornell University Press.

Ockham, W. (1983). *Predestination, God’s Foreknowledge, and Future Contingents* (2. b.) (Marilyn McCord Adams, Norman Kretzmann, trans.). Indianapolis: Hackett Publishing Company.

Pike, N. (1965). Divine Omniscience and Voluntary Action. *The Philosophical Review* (74) 1, 27–46.

Pike, N. (1966). Of God and Freedom: A Rejoinder. *The Philosophical Review* (75) 3, 369–379.

Plantinga, A. (1985). Reply to My Colleagues. J. E. Tomberlin & P. van Inwagen (Ed.), *Alvin Plantinga içinde* (ss. 313–396). Dordrecht, NL: D. Reidel Publishing Company.

Plantinga, A. (1986). On Ockham's Way Out. *Faith and Philosophy* (3) 3, 235–269.

Pendergraft, G., Coates D. J. (2014). No (New) Troubles with Ockhamism. J. L. Kvanvig (Ed.), *Oxford Studies in Philosophy of Religion Volume 5 içinde* (ss. 185–208). New York: Oxford University Press.

Rea, M. (2006). Presentism and fatalism. *Australasian Journal of Philosophy* (84) 4, 511–524.

Rosenkranz, S. (2012). In Defence of Ockhamism. *Philosophia* (40) 3, 617–631.

Saunders, J. T. (1966). Of God and Freedom. *The Philosophical Review* (75) 2, 219–225.

Stump, E., Kretzmann, N. (1981). Eternity. *The Journal of Philosophy* (78) 8, 429–458.

Todd, P. (2016). Future Contingents are all False! On Behalf of a Russellian Open Future. *Mind* (125) 499, 775–798.

Widerker, D. (1990). Troubles with Ockhamism. *The Journal of Philosophy* (87) 9, 462–480.

Zagzebski, L. T. (1991). *The Dilemma of Freedom and Foreknowledge*. New York: Oxford University Press.